

действию. Влияние на читателя на уровне связей структурных элементов статьи скрыто от него, и преобразование условно-нейтрального описания положения дел требует анализа.

Е. Падучева писала о том, что если механизм интерпретации мы исследуем, достигаем успеха, то понимание механизма порождения речи – задача будущего... [5, с. 13]. Наш материал – это новые факты, подтверждающие гипотезы о фреймах порождения прагматически ориентированного текста и его интерпретации.

Литература

1. Гаспаров, Б. М. Язык. Память. Образ. Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М.: Новое литературное обозрение, 1996. – 351 с.
2. Гофман, И. Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта / И. Гофман; пер. с англ.; под ред. Г. С. Батыгина и Л. А. Козловой; вступ. статья Г. С. Батыгина. – М., 2003. – 752 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/166960/>. – Дата доступа: 10.10.2009.
3. Демьянков, В. З. Сценарий / В. З. Демьянков // Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М., 1997. – 181 с.
4. Лащук, О. Р. Редактирование информационных сообщений / О. Р. Лащук. – М., 2004 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text3/46.htm>. – Дата доступа 12.11.2009.
5. Падучева, Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
6. Шмелева, Т. В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Жанры речи: сборник науч. ст. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1997. – Вып. 1. – С. 88–98.

Лізавета Хмель

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(Беларусь)*

ТАЛЕРАНТНЫЯ МАЎЛЕНЧЫЯ ТАКТЫКІ ПРЫ ТЭЛЕВІЗІЙНЫМ УЗАЕМАДЗЕЯННІ

Асэнсаване паняцця *талерантнасць* знаходзіцца на мяжы розных навуковых дысцыплін – філасофіі, паліталогіі, рэлігіязнаўства, медыцыны, культуралогіі, сацыялогіі, псіхалогіі, лінгвістыкі і журналістыкі. Большасць даследчыкаў падкрэслівае маўленчую прыроду талерантнасці і яе катэгарыяльны статус. У кантэксце аналізу тыпаў маўленчага ўзаемадзеяння на тэлеэкране *талерантнасць* з’яўляецца канструктыўным тыпам маўленчых паводзінаў, пад якім разумеецца імкненне суразмоўцаў да стварэння гарманічнай камунікатыўнай прасто-

ры і ўстаноўка на збалансаваны дыялог, у якім маўленчыя партнёры пры камунікацыі дзейнічаюць згодна з дыскурсіўнымі параметрамі [1, с. 591].

Пры талерантных паводзінах камуніканты выкарыстоўваюць пэўныя маўленчыя *тактыкі*, якія праяўляюцца ва ўсіх сферах узаемадзеяння. Гэтыя тактыкі ўяўляюць сабой сукупнасць маўленчых дзеянняў, якія з'яўляюцца этапам ажыццяўлення пазітыўнай, эфектыўнай камунікатыўнай стратэгіі і крокам на шляху да асноўнай мэты адрасанта. Прафіляванне талерантных маўленчых паводзінаў ажыццяўляецца найперш у аўдыявізуальнай карціне свету, а потым хутка праектуецца на ўсё грамадства. Талерантныя маўленчыя тактыкі паміж камунікантамі ў тэлевізійным эфіры найбольш выразна праяўляюцца ў ток-шоу і ў іншых праграмах, канцэпцыя якіх дыялагізавана і ўяўляе сабой абмеркаванне пэўных праблем прафесіяналамі. Аднак заўважым, што нават падчас тэлепраграмы талерантныя тактыкі функцыянальна адрозніваюцца па суб'ектным прынцыпе: у вядучага як незалежнай і цэнтральнай фігуры тэлевізійнай праграмы свае, а ў гасцей праграмы – свае.

У залежнасці ад тэмы праграмы тэлевізійная каманда падбірае пэўныя кампетэнтных людзей з канкрэтнай сферы і аўтарытэтных ці знакамітых асоб, якія могуць паўплываць на працэс абмеркавання і прыдаць каларыт перадачы. Праяўленнем талерантнасці з боку арганізатараў ток-шоу будзе менавіта запрашэнне гасцей з рознымі, часам зусім супрацьлеглымі, поглядамі для асвятлення праблемы з розных пазіцый. Для вядучага ўсе запрошаныя госці роўныя, таму паказчыкам гасціннасці і праяўлення талерантнасці з яго боку будзе тактыка *«аднолькавага эфіру»*, пры якім вядучы дае магчымасць кожнаму з удзельнікаў камунікацыі выказацца, паўплываць на ход размовы, аднак у той жа момант спыніць выступоўцу і даць слова іншаму [4, с. 57]. Пры такіх дзеяннях вядучы аказваецца ў складаным камунікатыўным становішчы: з аднаго боку, абмежаваны час эфіру патрабуе рэгуляваць дынаміку размовы, што вынікуе неабходнасць з улікам рэгламенту часта перапыняць гасцей, а з другога – перапыненне і перадача камунікатыўнай ініцыятывы апаненту выступоўцы можа зняважыць і пакрыўдзіць адрасанта. Тым не менш гэтыя дзеянні сведчаць пра аб'ектыўнасць і непрадузятасць вядучага, а таксама яго жаданне прытрымлівацца роўнага стаўлення да ўсіх. Пры ўзнікненні спрэчных сітуацый, сварак і нават пераходу тэмы з агульнавядомай да прыватнай трэба прафесійна паводзіць сябе. Напрыклад, як Зміцер Бачкоў, вядучы праграмы «Форум». Звернемся да дыялогу ў чарговай праграме.

Канстанцін Шалькевіч, прэс-сакратар МУС: *Все эти люди, которые сегодня пришли, – чистые провокаторы, и все, что они делают в интернете, – это чистойшей провокация. Я подтверждаю свои слова следующим: вы знаете, о чем я сейчас буду говорить... а потом вы же предъявляете претензии и говорите, почему инспектор так много времени тратит на водителей.*

Васіль Целагрэйкін, блогер: *Товарищ подполковник, если статья в «СБ» написана про меня, то ждите иск.*

Зміцер Бачкоў, вядучы праграмы: *Давайте только разберемся. Эта программа не сведение счетов. Если вы пытаетесь уличить инспектора в том, что он не прав, то будьте готовы, что и он будет прокуратором* («Форум»; 29.02.2016).

Вядучы не становіцца на бок аднаго маўленчага партнёра, а дыпламатычна імкнецца згладзіць канфлікт, беручы ініцыятыву ў свае рукі. Справядліва заўважыў даследчык В. Іўчанкаў, што «журналіст – камунікатыўны лідар, таму ўменне прачытваць маўленчую сітуацыю, прадбачыць працэс яе разгортвання, разумець суразмоўцу і прагназаваць вынікі кантактавання не менш важнае, чым “аддзяляючы зерне ад жыццяў, публікаваць жыцці”» [2, с. 12]. Аднак можна назіраць і сітуацыю, калі вядучыя, скарыстаўшыся сваёй уладай да перахопу рэплік у выступоўцаў, перабіваюць гаворачага, не даючы магчымасці давесці думку да канца. На наш погляд, такія дзеянні не сведчаць аб праяўленні талерантнасці, а, наадварот, паказваюць невысокі ўзровень выхаванасці чалавека і камунікатыўную некампетэнтнасць як мадэратара.

Найважнейшай тактыкай праяўлення талерантных паводзін удзельнікамі камунікацыі з’яўляецца тактыка «*прымання іншапогляду*» свайго суразмоўцы [1, с. 590]. Адзначым, што гэтая тактыка фарміруецца на падсвядомым узроўні і залежыць, па-першае, ад выхаванасці чалавека, а па-другое, ад яго камунікатыўных намераў, што пры дадзеных талерантных паводзінах праяўляецца ў імкненні максімізаваць эфект ад камунікацыі. Нават калі маўленчы партнёр і не падзяляе думкі суразмоўцы, ён не спрабуе навязаць супрацьлеглую пазіцыю, а працягвае размову згодна з маўленчымі правіламі этыкету, паважаючы іншае меркаванне. Напрыклад, у адным з выпускаў праграмы «Дело принципа», прысвечаным тэме беспрацоўя ў краіне, кожны ўдзельнік праграмы не толькі не імкнуўся перахапіць камунікатыўную ініцыятыву, а, наадварот, талерантна падтрымліваў свайго апанента.

Валянціна Вешторт, галоўны рэдактар часопіса «Белорусы и рынок»: *Хорошего специалиста всегда работодатели возьмут на работу. Я хочу*

сказать, что конкуренция на рынке труда – это прекрасно. Я хочу, чтобы у меня был выбор, я хочу, чтобы люди боролись за мое место.

Зміцер Шаўцоў, дэпутат Палаты прадстаўнікоў: ***Согласен**, в конечном итоге это хорошо и для специалиста. Безработица – стимул людей к труду.*

Мікалай Беланоўскі, старшыня Мінскага гарадскога аб'яднання прафсаюзаў: *Вы знаете, **я в корне не согласен**, у нас социально ориентированное государство, а мы сталкиваем людей к дикому рынку, и что человек должен бороться за работодателя.*

Валянціна Вешторг, галоўны рэдактар часопіса «Белорусы и рынок»: *Конечно, должен.*

Вадзім Гігін, вядучы праграмы: *Валентина с вами не согласна, говорит «конечно»* («Дело принципа»; 02.05.2016).

Дасягненне камунікатыўнага балансу абываецца за кошт *паслядоўнай і акцэнтаванай змены камунікатыўных роляў* (гаворачы-слухач), пры адсутнасці як маўленчых падтрымак, так і падхопу рэплік. Тэлевізійныя праграмы па сваёй структуры дыялагічныя і прадугледжваюць разнастайнасць поглядаў і выказванняў [1, с. 587]. Пры станючым успрыманні свайго партнёра і выражэнні талерантных паводзін адрасант імкнецца не толькі зрабіць, каб яго слухалі, але і даць выказацца іншаму, паслухаць яго. Адрасант зусім не імкнецца да захопу «камунікатыўнай ініцыятывы», і яму не так важна камусьці што-небудзь даказаць, асноўнае – сваімі рэплікамі даць глебу для разважанняў. Важна прыйсці да высновы ці пагадзіцца з пэўнай думкай свайго камунікатыўнага партнёра праз усебаковы аналіз сітуацыі [1, с. 587]. Пры размове гэта можа праяўляцца ў выказах тыпу *«давайте посмотрим на это с другой стороны»*, *«нужно узнать мнение специалиста»*, *«позвольте мне сказать»*, *«я не согласен»*. Патэнцыяльны кагнітыўны канфлікт у такім выпадку пераводзіцца на ўзровень лінгвакультурных разыходжанняў, якія лёгка талерантна вырашаюцца.

Пры такіх паводзінах адрасанта, трэба заўважыць, усе застаюцца ў выйгрышы: адрасант выказвае свае думкі наконт праблемы абмеркавання, яго суразмоўца задаволены, што размова будзеца дыялагічным чынам і з ім лічацца, а тэлаўдзьторыя атрымлівае паўнаважнасць цікавае ток-шоу і ўсебаковае асвятленне тэмы. Дадзеная тактыка спрыяе не толькі ўстанаўленню гарманічнага *«паветра»* ў студыі і развіццю абранай вядучым тэмы; убачаны плюралізм таксама дазваляе тэлегледачу сфарміраваць свае незалежныя погляды на сітуацыю. Талерантнасць, такім чынам, рэалізуецца не толькі праз абмежаванне сваёй

камунікатыўнай ініцыятывы, але і праз дадзеную тэлеаўдыторыі магчымаць паглядзець на сітуацыю з іншага боку.

Часцей за ўсё камунікант для падтрымання размовы, але пры нязгодзе ці адсутнасці аднолькавай камунікатыўнай сувязі можа змяніць падтэму размовы за кошт дадзенай яму «камунікатыўнай ініцыятывы». Даследчык Т. Варанцова падкрэслівае, што падобныя псіха-лінгвістычныя дзеянні спрыяюць захаванню маўленчага парытэту, які, з аднаго боку, акцэнтуюе ўвагу на несупадзенні з поглядамі камуніканта, а з другога – на існаванні гэтай пазіцыі. Зразумела, што падобныя дзеянні, можа, і не зусім адпавядаюць этыкетным нормам зносінаў, але дакладна ратуюць ад магчымага адкрытага канфлікту і агрэсіі кожнага з удзельнікаў [1, с. 588].

Талерантныя паводзіны прадугледжваюць і выражэнне супрацьлеглых думак адным камунікантам. Пры тактыцы «*і вашым і нашым*» асноўная мэта адрасанта – не пошук ісціны, а жаданне пазбегнуць канфлікту. Часцей за ўсё людзі, якія выкарыстоўваюць гэтую тактыку пры ўзаемадзеянні, увогуле не маюць асабістага меркавання. Напрыклад, такую тактыку абраў кандыдат у прэзідэнты (2015 г.) Мікалай Улаховіч падчас тэледабатаў: «*Много прекрасных поэтов и писателей родила Беларусь, но сколько же их родила Россия и Украина?*». Ці: «*Да, я поддерживаю власть, но я не разделяю некоторые ее взгляды*» (тэледабаты кандыдатаў у прэзідэнты; 04.10.2015). Гэтая рэпліка сведчыць аб намерах адрасанта пабудаваць раўнапраўную і інтэлігентную размову. Такім чынам, можна сцвярджаць, што плюралізм пры камунікацыі – вынік талерантнага ўзаемадзеяння.

Важнай талерантнай тактыкай з’яўляецца тактыка *прымірэння суразмоўцаў*, пры якой камунікант выступае ў ролі пасрэдніка і імкнецца прымірыць «варожыя бакі». Заўважым, што дадзены маўленчы ход выкарыстоўваецца ў міжгрупавой камунікацыі, дзе пры сутыкненні двух процілеглых поглядаў суразмоўцаў трэці займае «сяброўскую» пазіцыю і імкнецца схіліць на свой нейтральны бок канфліктуючых. Пры гэтым ён ніколі не становіцца на адзін з бакоў, захоўваючы нейтралітэт і дыпламатычныя адносіны з кожным. Атрымліваецца, па сутнасці, за кошт своеасаблівай ролі «прыміральніка» гэты камунікант усё роўна навязвае свой пункт гледжання. Мэта яго ў дадзеным выпадку, як і пры агрэсіі, – пераўпэўніць камунікантаў у сваёй праўдзе толькі лаяльным і далікатным спосабам: «*Я сейчас здесь нахожусь между ними, как патриарх, потому что у меня больший жизненный опыт, есть за плечами биография производственная и политическая. Я давно возглавляю политическую партию, но я не скажу, что смог создать такую партию,*

о которой говорит Олег, я не могу сказать, что я отказываюсь от тех идей, о которых сегодня говорит Татьяна. Я хочу сказать, что все ваши идеи несут добро белорусскому народу, меня интересует только один вопрос...».

Як бачым, дадзеная тактыка Мікалая Улаховіча падчас тэледэбатаў кандыдатаў у прэзідэнты заключаецца ў падкрэсліванні моцных бакоў абаіх камунікантаў і неабходнасці кожнаму паважаць меркаванне апанента. Мікалай Улаховіч выказвае сваё нежаданне сварыцца з кандыдатамі праз словы «сябры», «я згодны і з Таццянай, і з Алегам...» і праз аб'яднальны займеннік «мы».

Разглядаючы талерантныя маўленчыя паводзіны камунікантаў падчас тэлевізійных праграм, мы не можам не адзначыць агульную талерантную накіраванасць у ток-шоу, якая добра праяўляецца напрыканцы праграмы. Вядучыя не робяць ніякіх высноў і не прымушаюць пагадзіцца са сказаным, а пакідаюць тэлегледачоў сам-насам са сваімі разважанымі, даючы магчымасць сфарміраваць свае адносіны на аснове ўбачанага. Так, Зміцер Бачкоў, вядучы праграмы «Форум», напрыканцы выпуску праграмы на гэта абавязкова кожны раз скіроўвае ўвагу: «После этой программы имеет смысл задуматься тем людям, которые отвечают за комфорт нашего проезда: много или мало, но мы за него все-таки платим. Ну а нам с вами, пассажирам и контролерам, нужно оставаться людьми. Если на одну и ту же историю посмотреть с разных сторон, она уже не кажется такой однозначной» («Форум»; 05.04.2016). Талерантнасць у падагульненні заключаецца ў магчымасці кожнага ўдзельніка камунікацыі заняць сваю пазіцыю без ціску і прымушэння з боку адрасанта.

Такім чынам, пры тэлевізійнай камунікацыі адбываецца квазіпантаннае ўзаемадзеянне, пры якім канчатковае ўздзеянне на спажыўца інфармацыі (тэлегледача) будзе на аснове міжасобаснай камунікацыі і маўленчых паводзін шматлікіх удзельнікаў тэлевізійнага працэсу, якія на тэлебачанні выступаюць у якасці адрасантаў. Скіраванасць на талерантнасць як камунікатыўна-прагматычны тып моўнага ўзаемадзеяння на тэлеэкране найперш уасабляецца ў маўленні адрасанта праз пэўныя талерантныя тактыкі і з'яўляецца перадумовай стварэння гарманічнага камунікатыўнага асяроддзя. Як адзначыла В. Самусевіч, маўленчыя талерантныя тактыкі, «адрасаваныя шматмільённай аўдыторыі, у значнай ступені ўплываюць на маўленчамысліцельную дзейнасць чалавека, фарміруюць яе моўны густ» [3], а іх выкарыстанне

як вядучым, так і гасцямі праграмы залежыць ад інтэнцыі, якую перада сабой ставіць моўца, а таксама ад камунікатыўна-маўленчай сітуацыі, знаёмства суразмоўцаў, месца і часу зносінаў, сацыяльнага і нават палітычнага становішча.

Літаратура

1. Воронцова, Т. А. Речевая агрессия, толерантность, вежливость / Т. А. Воронцова // Язык СМИ и политика (коллективная монография) / под ред. Г. Я. Солганика. – М.: Изд-во Московского ун-та; Факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова, 2012. – 952 с.
2. Іўчанкаў, В. І. Культура маўлення журналіста: СМІ як каталізатар моўных тэндэнцый і заканамернасцей / В. І. Іўчанкаў // Культура маўлення журналіста: зборнік навуковых артыкулаў. Вып. I (VII) / пад рэд. В. І. Іўчанкава, С. К. Бердніка. – Мінск: БДУ, 2013. – С. 3–12.
3. Самусевич, О. М. Речевая культура журналиста в условиях двуязычия / О. М. Самусевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа: elib.bsu.by/bitstream/123456789/124004/1/41.doc. – Дата доступа: 17.11.2016.
4. Стернин, И. А. Коммуникативные аспекты толерантности / И. А. Стернин, К. М. Шилихина. – Воронеж: Истоки, 2001. – 110 с.

Илья Хоменко

*Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко
(Украина)*

БИЛИНГВИЗМ В ГОДЫ ВОЙНЫ И МИРА: ПРОБЛЕМА СОСУЩЕСТВОВАНИЯ ЯЗЫКОВ ВО ВРЕМЕНА ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНФРОНТАЦИИ

Неотъемлемой составляющей коммуникационного дискурса является язык сообщения. Нет нужды доказывать подобное утверждение. Оно верно как с точки зрения семиотики (соответствие знаковой системы семантике сообщения является необходимым условием понимания), так и с точки зрения теории информации (передача сообщения, лингвистически не отвечающего тезаурусу реципиента, лишена смысла).

Социальная кибернетика трактует сказанное в более широком ключе. Одним из ее базовых понятий, по Н. Винеру, является соотношение «сигнал-шум», определяющее баланс семантически полноценных, то есть полезных, и бессмысленных, затрудняющих понимание компонентов [4; 5]. Применительно к теории журналистики концепция Винера имеет принципиальное значение, выходящее за рамки чисто лингви-